

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate; de Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Disp. IV. De lege humana

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77355](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77355)

stat in legibus usucapionis, & prescriptionis, quæ auferunt à vero domino quod suum est, illudque transferunt in dominium usucapientis; cum tamen sit juris naturalis, ut nullus propriis bonis ab altero spoliatur: Ergo juri naturali per positivum derogari potest.

68. Respondeo, negando Antecedens, nam per leges usucapionis & prescriptionis, non derogatur propriè legi naturali præcipienti quod nullus propriis bonis ab altero spoliatur, sed solum fit mutatio materiæ legi antea subiectæ. Lex enim naturalis prohibet tantum ne retineatur alienum, domino rationabiliter invito: cum verò per leges usucapionis & prescriptionis transferatur dominium bonorum præscriptorum, dominus non est rationabiliter invitus; quia nimirum leges illæ institutæ sunt ad bonum commune tuendum & conservandum, ne scilicet rerum dominia diu incerta maneant, & ne lites interminabiles fiant, & supra numerum multiplicentur.

69. Objicies quintò contra secundam partem quartæ conclusionis: Præceptum negativum furti pertinet ad legem naturalem, cum ad eam omnia præcepta decalogi (excepto præcepto de sanctificatione sabbati) pertineant, ut articulo præcedenti ostensum est: Sed tale præceptum pati potest interpretationem per episcopiam, & dici non obligare in eo casu in quo aliquis à domino invito aliquid accipit in extrema necessitate: Ergo interpretatio per episcopiam locum habere potest in lege naturali.

70. Respondeo, concessâ Majori, negando Minorem, cum enim quis declarat per legem illam non furaberis, non esse prohibitum accipere aliquid ab alio, ad vitam in extrema necessitate sustentandam, hæc declaratio non pertinet ad episcopiam, sed est simplex legis interpretatio; quia cum fit aliqua mutatio in objecto vel circumstantiis intrinsicis, propter quam actus definit esse malus, tunc propriè loquendo non est episcopiam, cum non versetur circa materiam à lege comprehensam, sed est declaratio materiæ legis.

§ III.

Corollarium præcedentis doctrinæ.

75. EX dictis colligitur, Deum propriè loquendo in nullo ex præceptis Decalogi dispensare posse, tum quia talia præcepta (ut supra ostendimus) ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei, continent; tum etiam quia id quod eis præcipitur est intrinsecè bonum, qualis est dilectio Dei, & quod per ipsa prohibetur est intrinsecè malum, ut perjurium. Si tamen sit sermo de dispensatione impropiè & latè, ut se extendit ad immutationem quæ cessat legis materia, aut lex ipsa, variatione circumstantiarum, & subtractione conditionis requisitæ, Deum dispensare posse in præceptis secundæ tabulæ, non tamen primæ, quia quæ sunt contra præcepta primæ tabulæ, cum sint contra Deum, ita habent conjunctam malitiam, ut nec variatione alicujus circumstantiæ mutari possit materia sufficiens peccati; fieri enim nequit, ut quod est contra Deum, non sit inordinatum, illicitum, & malum; unde odium Dei, aut cultus idoli, nullâ circumstantiâ, potest fieri bonè aut non malè: quæ verò sunt contra præcepta secundæ tabulæ, cum sint immediatè contra proximum, contra quem aliquid potest fieri licitè auctoritate divinâ, non ita habent con-

71. junctam malitiam, ut variatione alicujus circumstantiæ mutari non possit materia sufficiens peccati; si enim Deus facultatem alicui faciat occidendi hominem, illum absque peccato potest occidere.

Nec obstat adimpletionem voti pertinere ad præcepta primæ tabulæ, & in voto posse dispensari. Respondetur enim cum D. Thoma 2. 2. qu. 88. art. 10. ad 2. quod adimpletio voti, durante voti obligatione, est de lege naturali, & pertinet ad præcepta primæ tabulæ; per dispensationem autem voti, cessat ejus obligatio; sicque non relaxatur præceptum juris naturæ, nec in eo aliquo modo dispensatur; sicut nec quando dispensatur in lege humana, aliquo modo dispensatur in lege naturæ, & mandato divino, præcipiente, ut legi humanæ obediatur; quia per dispensationem fit, ut lex humana, ejusque obligatio cesset in hoc casu. Verba S. Doctoris sunt: *Sicut ex jure naturali, & præcepto divino, tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege, non fit ut legi humana non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum divinum, sed fit, ut hoc quod erat lex non sit in hoc casu: ita etiam auctoritate superioris dispensantis fit, ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum Prelatus Ecclesie dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis vel divini, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humane, que non potuit omnia circumspicere.*

DISPUTATIO IV.

De lege humana.

Ad questionem 95. D. Thomæ.

DUM leges humanæ à naturali ut rivuli à fonte deriventur, merito S. Doctor, postquam egit de lege naturali, statim differit de lege humana, circa quam plures ac celebres occurrunt difficultates & controversiæ, frequentibus articulis discutiendæ, & resolvendæ.

ARTICVLVS I.

An & quid sit lex humana, quibusve conditionibus & qualitatibus gaudeat?

76. Ico primò, præter legem naturalem & divinam, adhuc necessarias esse leges humanas. Ita D. Thomas hic art. 1. ubi legum humanarum necessitatem probat hoc discursu: Protervis & ad vitia pronis, qui verbis facilè moveri non possunt, necessarium fuit, quod per vim & metum ab alio cohiberentur à malo, ut saltem sic malè facere desisterent, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per hujusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quod voluntariè facerent quod prius metu implebant, & sic fierent virtuosus: Sed hæc cohibitio cogens metu pœnæ, fit per disciplinam legum humanarum, juxta illud Isidori lib. 5. Etymolog. cap. 20. quod

affert S. Doctor in argumento sed contra: *Facta sunt leges, ut humano metu humana coerceretur audacia, itaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refraneur nocendi facultas*: Ergo necessarium fuit, ad pacem hominum, & virtutem, aliquas leges poni ab hominibus. Id autem multo magis necessarium esse ex eo colligitur, quod in lege naturali nulla pœna decernitur; in divina verò, pœna in altero sæculo duntaxat subeunda præscribitur: hæc autem propter sui dilationem & invisibilitatem, non ita homines deterere solet, ac pœna, quæ per legem humanam statuitur, cum ipsa prærens sit & visibilis.

Præterea lex humana multum conducit ad hoc ut lex divina à rudioribus intelligatur, quippe cum humanà lege interdum illa proponantur quæ sunt legis divinæ, & quæ eam explicant & elucidant. Multa etiam sunt ad humanam vitam conducunt, quæ tantum ex lege divina & naturali probabiliter colliguntur (ut fures esse morte plectendos, illegitimos ad hereditatem non esse admittendos) quæ per legem humanam præscribuntur: opus ergo est dari leges aliquas humanas tam civiles quam Ecclesiasticas. Item necesse erat ut lex divina & naturalis, ad certum tempus & modum per legem humanam determinarentur, ut constet in præceptis Ecclesiasticis de jejuniis quadragesimali, de confessione annua, & communione Paschali, quæ tempus & modum divinorum præceptorum determinant. Demum si nullæ essent leges humanæ, adulteria, furta, homicidia, & qualibet alia scelera, quæ statim Rempublicam funditus everterent, impune, grassarentur, juxta illud vulgatum Augustini: *Remota justitia (quæ per leges humanas potissimum statuitur) quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Unde merito dixit Aristoteles 3. Rhetoric. Reipublicæ salutem in legibus constitutam esse.

Dico secundò: Lex humana est ordinatio rationis humanæ ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet sufficienter promulgata. Vel dictamen rationis practicæ in Principe communitatem aliquam perfectam gubernante.

Patet bonitas hujus definitionis: nam per illam exactè explicatur genus & differentia legis humanæ; per ordinationem enim seu dictamen rationis ordinantis, explicatur ratio generica, in qua lex convenit cum consilio & simplici mandato. Dum autem subditur, *ad bonum commune*, excluditur privilegium, quod in bonum privatum alicujus particularis duntaxat conceditur, & dum subjungitur, *à superiore perfectam communitatem gubernante*, explicatur vis & efficacia coactiva legis, à superiore habente supremam potestatem jurisdictionis emanans, excluditurque per hanc particulam consilium; Tum quia non est à superiori, ut tali, cum possit esse ab æquali vel inferiori: Tum etiam, quia non habet efficaciam & vim cogentem. Similiter defectu hujus secundæ conditionis excluditur à ratione legis per eandem particulam simplex ordinatio vel mandatum prælati, aut alterius superioris, sine præcepto. Demum per hæc verba, *sufficienter promulgata*, explicatur conditio quædam intrinseca & per se requisita ad complendam virtutem legis, ut disp. 1. art. 4. fusè declaravimus.

Aliæ à Jurisperitis traduntur legis humanæ definitiones: Gratianus enim cap. *Lex* distinct. 2. ait quod *lex est constitutio populi, quæ majores*

A *natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. Papinianus verò lege 1. ff. de legibus, sic eam describit: *Lex est commune præceptum, virorumque prudentum consultum, delictorum cohibitio, & communis Reipublica sponso*. Demum Rebuffus in proœmio constitutionum regalium Glossa 1. num. 1. hanc tradit legis humanæ distinctionem: *Lex est commune bonum, sine quo nihil unquam boni fieri possit*. Verùm ea quam assignavimus, exactior est, meliùsque genus, & differentiam legis humanæ declarat.

Dico tertio, conditiones & qualitates legis humanæ, rectè describuntur ab Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 21. & à Gratiano cap. *Erit autem lex*, dist. 4. his verbis: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco & tempori conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obsecritatem in captivum contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta*.

Probatum conclusio singulas legis humanæ conditiones seu qualitates explicando. In primis ergo lex debet esse honesta & justa, cum ordinetur ad componendos hominum mores, qui & honestate virtutis & justitiâ potissimum componuntur. Unde Cicero 1. de legibus, legem definit *virtutiorum emendatricem, commendatricemque virtutum*. Id etiam constat ex potestate ferendi leges, quæ vel divinæ est, vel à Deo manat aliquo modo, juxta illud Proverb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*: Atqui Deus, qui summè bonus est & rectus per essentiam, non potest suis legibus nisi justa & honesta statueret: Ergo nec alij, qui potestatem minorem & ab illo derivatam habent, datamque non in destructionem, sed in ædificationem, ut ait Apostolus 2. ad Corinth. 13. Unde Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 5. *Mihilex esse non videtur, quæ justa non fuerit*.

Ad majorem hujus conditionis intelligentiam, observandum est, dupliciter intelligi posse, legem aliquam esse justam & honestam, nimirum vel quia id quod præcipit aut statuit est honestum antecedenter ad legem, vel saltem consequenter, quia licet sit de se indifferens, per legem refertur ad bonum finem, & in aliqua materia virtutis constituitur. Hoc secundum ad legem sufficit, possunt enim per leges aliqua statui, quæ erant antecedenter indifferentia, ut ferre certum genus armorum, aut vestium, abstinere à certo genere ciborum, & similia. Illudque est discrimen inter legem naturalem & positivam, sive humanam, quod lex naturalis nihil præcipit aut prohibet, nisi antecedenter honestum, aut turpe; leges verò positivæ multa præcipiunt aut prohibent antecedenter indifferentia, & non bona, nisi quia præcepta in ordine ad bonum finem, aut non mala, nisi quia prohibita.

Advertendum est etiam, aliquod reperiri discrimen inter has duas legis humanæ qualitates, seu inter has duas particulas *honestæ, & justæ*, lex enim eatenus honesta dicitur quatenus præcipit quod honestum est, & non malum; justa verò, quia debet æqualiter & sine exceptione omnes subditos comprehendere. Vel ut ait D. Thomas hic art. 3. ly *honestæ* refertur ad hoc quod religioni congruat; ly verò *justæ*, ad hoc quod sit rationi conformis. Unde primâ qualitate carebat quâ 2. Machab. 6. Eleazarum, & cap. 7. septem fratres, unâ cum matre apprehensi, com-

pellabantur carnes porcinas manducare contra fas & religionem Iudæorum. Altera verò carebant leges eorum, de quibus dicitur Isaïæ 10. *Va qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes.*

9. Secundo dicitur quod lex debet esse possibilis, quod non solum intelligitur de possibilitate physica, sed etiam de morali, nempe ut sit subditorum viribus temperata, quas non destruere sed juvare debet; unde regulariter loquendo non debet præcipere res multum arduas & difficiles, ac valde duras secundum hominis inclinationem & alias circumstantias. Lex enim humana talis debet esse quod dirigat multitudinem cui imponitur ad bonum commune: Sed lex humana quæ præciperet aliquid valde durum & difficile, non dirigeret hoc modo, quia potius tali lege multitudo perturbaretur; nec deserviret directioni & compositioni morum illius, sed potius esset illi laqueus, cum vix à paucissimis observaretur, ob difficultatem rei præceptæ, & humanam fragilitatem: Ergo non esset vera lex. Adde quod potestas humana ferendi leges, non est suprema, sed fragilitati humanæ accommodata, & ad regendum politicè subditos ut cives, non ut mancipia.

Dixi regulariter loquendo, quia scilicet quando urget necessitas boni communis, pro ejus conservatione tenemur difficillimas leges servare, cuiusmodi est lex de exponenda propria vita pro pace & concordia totius regni; nam sicut lex naturalis dicitur, exponendum esse membrum pro conservatione totius suppositi, ita lex humana à naturali derivata, iuste præcipere potest, pro conservatione totius corporis Reipublicæ, exponere membra civium. Verum etiam talis lex non debet censei valde difficilis, quia licet absolute loquendo difficilis sit, attentâ inclinatione hominis secundum se consideratâ, nihilominus hæc & nunc cum istis circumstantiis difficilis censei non debet, cum sit conforme inclinationi naturali, bonum commune maximum, proprio anteponei, etiam maximo, quia sine conservatione boni communis proprium conservari nequit; unde semper stat, quod lex humana debet esse de possibili moraliter.

Ex his colligitur, quod si Prælati tot leges aut præcepta imponat subditis, ut sit valde durum ea implere, subditos ab illorum observatione excusari. Quare Prælati à multitudine præceptorum cavere debent, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 105. art. 1. ad 3. Unde in prologo constitutionum Ordinis nostri sic dicitur: *Porro Prælati omnes à multitudine præceptorum, & ordinationum abstinere, ne laqueum animabus subditorum injiciant.* Et Soto lib. 1. de Iustitia quæst. 5. art. 3. hæc scribit: *Id maxime legiferi deberent considerare, ne multitudine subditos obruerent, sed illis tantum essent contenti, quæ sunt penitus necessaria, nam ipsa multitudo fit statim impossibilis. Unde illico efficiuntur veluti araneorum tela, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum, inquam, immodica turba hoc solum præstat, ut boni & mites, qui legibus non indigent, circumsepti vivant: perveraces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessudent ad suas explendas libidines.* Hanc legum multitudinem reprehendunt etiam Seneca Epist. 94. Innocentius III. cap. ubi periculum in sexto, & D. Augustinus Epist. 119. cap. 19. circa finem, maxime in regimine Ecclesiastico.

A Tertiò additur, secundum consuetudinem patriæ: *Non enim (inquit S. Thomas) potest homo solus in societate vivere, aliorum morem non gerens.* Propter quod ubi est mos ne virgines e domo exeant, quo usque marito copulerentur, aut viduæ toto mense vel anno luctus, aut puerperæ diebus purificationis, à præcepto audiendi sacrum excusantur.

Quartò subditur, loco & tempori conveniens, quia debitas circumstantias habere debet. Unde videmus (inquit Augustinus) aliud jam dudum licuisse, & post horam non licere; quiddam in illo angulo permitti, aut juberi, quod in isto jure veteretur & vindicetur.

B Quintò lex debet esse necessaria, ad remotionem scilicet malorum; si enim in Republica rectè omnia consent, supervacanea videtur lex.

Sextò debet esse utilis, nam si nullam afferat communi bono utilitatem, erit frustranea & inanis, subindeque inefficax ad obligandum, cum omnis lex essentialiter ordinetur ad bonum commune conservandum & promovendum. Verum iudicium hoc de utilitate legis non est penes subditos, sed penes superiorem; unde semper lex est servanda, quando evidenter non constat de ipsius inutilitate.

Septimò debet esse manifesta, id est clavis perspicuisque concepta verbis, ut ab omnibus intelligi possit; nisi enim talis sit, nihil aliud quam captionem & laqueum continebit. Unde Justinianus C. de legibus: *Leges (inquit) sacratissima ab omnibus intelligi debent, ut universi præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & faciani præscripta.*

Demum dicitur, legem nulli privato commo- do, sed pro communi utilitate civium esse conscriptam, quia ad bonum commune lex ordinari debet, ut disp. 1. art. 3. ostensum est; soletque ut tenacius & firmitus memoriæ subditorum infigatur, scriptis mandari, licet hoc non sit de essentia legis, sed aliquid ipsi merè accidentale, ut docet Aristoteles 10. Ethic. cap. ultimo dicens: *Scripta ne sint, an non scripta leges, interesse nihil videtur.* De quo fusiùs disp. 1. art. 4. §. 3.

ARTICVLVS II.

Qualem promulgationem requirat lex humana, ut obliget?

V Azquez hic disp. 156. cap. 2. & Lorca 15 disp. 18 existimant, omnes leges tam Pontificias quam civiles esse sufficienter promulgatas, si in sola curia Regis aut Pontificis publicentur. Medina verò supra quæst. 90. art. 4. & Molina Tract. 2. de iustitia & jure disp. 295. censent non sufficere promulgationem in curia Regis aut Pontificis, sed esse necessariam aliam magis specialem in insignioribus locis regni, si lex est civilis, & in singulis dioccesibus, si leges fuerint Pontificiæ. Alij verò asserunt, leges Pontificias sufficienter promulgari in sola curia Romana, civiles verò non esse sufficienter promulgatas, nisi in singulis provinciis, & præcipuis regni civitatibus publicentur. Ita Sylvester verbo *Lex* quæst. 6. Joannes Andræus & Panormitanus, in cap. 1. *Noverrint* de sent. excomm. Quos sequuntur Valentia Suarez, Azorius, & alij. Pro resolutione Notandum est, diversum iudicium ferendum esse de promulgatione requisita & sufficienti ex natura

natura rei, & de requisita ac sufficienti jure positivo. Nam ad promulgationem requisitam & sufficientem ex natura rei, sufficit & requiritur quod lex taliter publicetur, quod de facili possit venire in notitiam subditorum; in particulari autem nullus modus determinatus est à natura ad sufficientem promulgationem, sed quilibet determinatus qui in hoc intervenit, vel ex consuetudine, vel ex lege, vel ex legislatoris voluntate habetur. Ad promulgationem verò requisitam ex jure positivo, talis requiritur publicatio legis, qualis jure ipso & legislatoris voluntate præscribitur, licet attentà rei naturà, ea non requiratur, sed alia sufficiat. Hoc præmissò, facillè poterunt conciliari prædictæ sententiæ, & difficultas proposita resolvi.

17. Dico ergo primò, stando in solo jure naturali, ut lex tam civilis quàm Pontificia censeatur sufficienter promulgata, sufficit quod publicetur in curia. Ratio est, quia ad promulgationem sufficientem ex natura rei, sufficit quod lex taliter publicetur, quod possit de facili venire in notitiam subditorum, ut supra dicebamus: Sed promulgatione factà in curia, lex in notitiam subditorum facillè devenire potest; nam cum ad Principis sedem frequens sit recursus & concursus ex civitatibus omnibus quæ ejus imperio subsunt, facillè est quod in curia agitur, in omnium notitiam venire: Ergo ad promulgationem legis sufficientem ex natura rei, sufficit quod promulgetur in curia.

Dico secundò, attento jure positivo civili, leges imperiales non obligant provincias, nisi in earum metropoli promulgentur: imò non valent neque obligant in provincia, nisi post duos menses à promulgatione ibi facta.

18. Probatur prima pars ex Authentica, *Vi facta nova constitutiones*, quæ est constitutio 66. inter Novellas Justiniani, ubi decernitur, constitutiones novas non valere, usquedum per metropolitam palam factæ sint, id est usque dum publicentur in civitatibus metropolitans. Ubi licet Imperator loquatur de legibus testamentorum, Glossa tamen ad omnes leges extendit, & hanc regulam Jurisperitorum affert: Quotiescunque verba rubricæ faciunt perfectum sensum, & non repugnant corpori legis, nigris litteris exarato, & sub rubris contento, rubrica habenda est pro textu: cum igitur rubrica illius authenticæ loquatur universaliter de omnibus legibus, constitutio illa Justiniani, tametsi loquatur solum de legibus testamentorum, ad omnes tamen leges extendenda est, subindeque nullæ leges imperiales obligant provincias, nisi in earum metropoli promulgentur.

19. Ex quo probata manet secunda pars, nam Authentica illa decernit quod leges non obligent in provincia, nisi post duos menses à promulgatione earum, ut patet ex rubrica, quæ est: *Vi facta nova constitutiones. post continuationem earum post duos menses valeant.* Idem constat ex bulla quadam Pij IV. super declaratione temporis observationis Concilij Tridentini, ubi sic ait: *Jure communi sancitum est, ut Constitutiones novæ non nisi post certum tempus vim obligandi obtineant.* His enim verbis alludit haud dubiè ad prædictam Authenticam, cum nullibi nisi in ea reperiat aliquod sancitum circa tempus quo novæ constitutiones vim obligandi habent.

Quod diximus de legibus imperialibus, dicendum est etiam de legibus latis à Principibus vel Regibus subiectis Imperatori; quia jus ferendi leges, quod habent ab Imperatore, fuit illis con-

Tom. III.

A cessum, secundum jus commune imperij, & juxta modum ac limitationem quam servant ipsi Imperatores.

Dico tertio, stando in jure positivo communi, & nisi sit constitutio vel consuetudo contraria, leges Principum qui imperio non subduntur, ut leges Regis Galliæ, & Regis Hispaniæ, non requirunt promulgationem, in singulis provinciis, nec duos menses post promulgationem, sed sufficit promulgatio quæ fit in curia Principis, id est in urbe in qua residet, ex qua ad alia loca divulgatur.

B Patet hæc conclusio, nam jure communi nihil aliud sancitum est quod arctius possit obligare, quàm prædicta Justiniani Authentica: Sed illa, cum sit imperatoria, non habet vim obligandi in terris Imperio non subditis: Ergo &c.

Dixi, si non est constitutio, vel consuetudo contraria, quia ferè ubique consuetudo est, aut lex regni, ut Reges qui plures habent provincias, curent suas leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Et in Gallia regiæ leges non obligant, nisi à Parliamentis recipiantur. Unde aliquæ leges servantur v. g. Parisiis, quæ non obligant Burdegalæ, vel Tolosæ.

C Dico quartò, stando etiam in jure positivo, ad sufficientem promulgationem legum Pontificiarum, non requiritur alia promulgatio, quàm quæ Romæ fit, nec spatium duorum mensium, ut leges illæ habeant vim obligandi.

D Probatur ex praxi & consuetudine curiæ Romanæ, quæ est optima legum interpres; nam qui Romæ non servant leges Pontificias, statim post promulgationem, nondum elapsis duobus mensibus, puniuntur, teste Navarro, Consil. 1. de constitutionibus quæst. 4. numero 18. & leges Pontificiæ solent tantum Romæ promulgari, secundum quas judicant Rotæ auditores, Cardinales, & alii Judices Pontificii, de causis aliarum provinciarum, licet in illis promulgatio facta non fuerit, sed simplex tantum divulgatio; nisi ex concessione, vel consuetudine, gaudeant eo privilegio, & leges Pontificiæ ibi non obligent, nisi ibidem promulgentur, aut etiam recipiantur; ut fit in regno Galliæ.

E Confirmatur ex illo receptissimo axiomate, *Papa habet pedes plumbeos, & non plumbeos*, quod idè verum esse asserunt Joannes Monachus, cap. In generali, de regulis juris in sexto, & Navarrus in dicta quæst. 4. num. 20. quia Papa neque solet, neque tenetur discurrere per singulas provincias, deferendo per illas promulgationem suarum legum, eò quod sit totius orbis unicus Pastor ac Vicarius Christi in rebus spiritualibus ad animæ salutem conducentibus; de cujus proinde decretis agnoscendis majorem curam debent habere fideles, quàm de legibus temporalibus, à Principibus secularibus editis.

Dices, Authentica supra citata vim habet quantum ad Pontificias leges: Ergo nisi illæ in singulis Diocæsibus aut provinciis publicentur, non censentur sufficienter promulgatæ. Consequentia patet, Antecedens probatur ex cap. 1. de novi operis renuntiatione, ubi sic dicitur: *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita sacrorum Canonum instituta, constitutionibus Principis adjuvantur.* Et cap. In adjutorium, dist. 10. Glossa sic habet: *Quando desunt Canones, tunc leges citari possunt.* Quibus locis decernitur in causis Ecclesiasticis servandum esse jus civile, quando non est contrarium juri Canonico: At,

Yyy

qui jus civile, quoad necessitatem promulgationis, non contrariatur juri Canonico, nullibi enim in jure Canonico prædicta Authentica Justiniani excluditur: Ergo illa vim habet non solum quoad leges imperiales, sed etiam quoad Pontificias.

24. Respondeo negando Antecedens, & ad probationem illius in primis dico, capitibus citatis solum decerni, ut in iudiciis causarum leges civiles serventur, ubi desunt Canonicae, nullam vero ibi de legum promulgatione fieri mentionem.

Secundò respondeo, prædictam Justiniani Authenticam, quantum ad hoc, non esse receptam, cum ex praxi Ecclesiae Romanae oppositam habeatur, ut ex supra dictis constat.

25. Ad pleniorum dictorum intelligentiam, & aliorum quæ in contrarium fieri solent argumentorum solutionem, notandum est primò, posse leges esse sufficienter promulgatas, & consequenter actualiter obligare omnes, & tamen multos excusari ab earum observatione, eo quòd invincibiliter ignorent promulgationem earum; quia videlicet non stat per illos quominus leges & earum promulgationem cognoscant; ignorantia autem invincibilis excusatur à peccato, ut in dissertatione de probabilitate fuse ostendimus. Possunt tamen leges circa ignorantes habere aliquos effectus irritandi, vel statuendi aliquid per modum decreti, ut lex de spuriorum & bigamorum irregularitate, de gradibus consanguinitatis, & aliis impedimentis matrimonij.

26. Observandum est secundò, cum ad valorem legis humanae, vel decreti, necessarium sit, ut non fit in perniciem animarum, neque in detrimentum majoris boni simpliciter & communiter concessi, oportere ut decreta & statuta illa proponantur cum majori promulgatione, quæ si haberent effectum circa ignorantes, essent in animarum perniciem, aut contra bonum commune, aut contra reverentiam rerum divinarum. Tales sunt leges, quibus irritantur contractus, revocantur concessionibus & privilegia, reservantur casus, & similes. Nam si leges illæ, etiam per modum decreti, haberent effectum, antequam venirent in notitiam hominum, gravissima incommoda, vel temporalia, vel spiritualia sequerentur: nam contractus in damnum multorum essent irriti, matrimonia invalida consummarentur, absolutiones multæ essent nullæ, aut indirectæ tantum circa ejusmodi casus reservados, cum obligatione illos iterum subjiciendi sacramento penitentiae. Unde hujusmodi leges, etiam per modum decreti, non possunt esse validæ, nisi per debitam insinuationem. Ideoque Tridentinum sess. 24. in decreto de reformatione matrimonij cap. 1. constituit ut decretum de matrimonij clandestinis, post triginta dies tantum à prima publicatione in unaquaque parochia robur haberet. Multæ etiam Constitutiones Apostolicæ, ob eandem causam, limitantur ad eos qui scienter contra illas egerint.

27. Idem dicendum de revocatione cujuscunque privilegij, eam scilicet non valere, donec innotescat privilegiato eo utenti; unde eo uti potest quousque ei hujusmodi revocatio intimetur. Cujus ratio est, quia juxta communem regulam, *odia restringi, favores convenit ampliari*, unde Principes nimis rigidos judicare non decet: At nimis rigidum esset, spoliare privilegium suo privilegio, ante notitiam revocationis illius, sufficienterque protrigore privare eum post notitiam revocatio-

nis, ut patet: Ergo existimandum est, Principem velle privare privilegium suo privilegio, donec illi sui privilegij revocatio innotescat.

Confirmatur: Dum privilegium non innotescit privilegiato, illi non prodest, ut Panormitanus, Felinus, & alij Canonistæ passim docent: Ergo similiter revocatio privilegij illi non obest, donec venerit in ejus notitiam, alias magis extendetur rigor juris, quam ejus favor, contra prædictam regulam.

ARTICULVS III.

B *An ut lex humana obliget, requiratur consensus sive acceptatio populi?*

28. **Q**uestio est de lege justa, & legitime promulgata, & lata à Legislatore, qui vel à Deo, vel aliunde, habet absolutam potestatem condendi leges; si enim Legislator accepit potestatem condendi leges, cum dependentia à populi acceptatione; puta si populus ita eam alicui contulit, ut liberam sibi facultatem reservaverit acceptandi vel reprobandi leges ab ipso propositas, certum & indubitatum est, requiri populi consensum & acceptationem, ut tales leges vim habeant obligandi. Hoc præmissò, pro resolutione difficultatis propositæ, fit

§. I.

Conclusio negativa statuitur.

Dico breviter, ad hoc ut lex humana obliget, non requiri consensum sive acceptationem populi, sed eam, si justa sit, & legitime promulgata, obligare subditos, etiam dissentientes & repugnantes. Hanc tenent communiter Doctores, licet Major, Navarrus, Armilla, & Covarruvias, quos ex Recentioribus sequuntur Valentia, Azorius, & Beccanius, illi dissentiant.

29. **P**robatur primò quoad leges civiles ex Authentica, *Prænova Constitutiones*, ubi post publicationem legis, & lapsum temporis designati, præcisè exigitur observantia legis, neque ulla de acceptatione fit mentio. Par autem & major est ratio, ut leges Pontificiæ & Ecclesiasticæ obligent post sufficientem denuntiationem, non expectatâ Ecclesiae seu fidelium acceptatione. Cum enim Summus Pontifex suam potestatem immediatè recipiat à Christo, & Christus illam dederit Petro, ejusque successoribus, independentè ab Ecclesia, si quidem illi non Ecclesiae dixit: *Tibi dabo claves. Pascite oves meas. Quodcumque ligaveris &c.* non

30. **P**otest in usu illius pendere ab Ecclesiae consensu, cum neque in collatione illius talis conditio exprimitur, neque ad rectam gubernationem expediens fuerit cum ea conditione conferri; sæpè enim frustraretur, dissentiente populo, redderetur inefficax remedium capitis, dissentientibus membris, minueretur subordinatio membrorum erga caput, daretur occasio relaxandæ disciplinæ, & demum tolleretur regimen monarchicum, quod Christus induxit in Ecclesiam. Unde certum omnino videtur, posse Summum Pontificem obligare Ecclesiam suis legibus, independentè à consensu & acceptatione illius. Imò Suarez lib. 4. de legibus cap. 16 ait id turâ fide negari non posse.

Probatur secundò: Præceptum particulare ali-

30. cujus particularis obligat subditum in conscientia, non expectato consensu subditi, & ejus acceptatione: Ergo etiam lex obligat totam communitatem, non expectato consensu sive acceptatione populi. Antecedens est certum, & conceditur ab omnibus. Consequentia verò probatur, quia lex non habet minorem vim obligandi totam communitatem, quam præceptum particulare particulares personas; nam sicut præceptum est mandatum particulare illius qui superior est, particulari personæ; ita lex est præceptum commune illius qui superior est, toti communitati.

31. Confirmatur: Obligatio legis oritur ex subjectione quâ subditi prælati subditi, & obedientia quam illis præstare tenentur: Sed obedientiæ vis non oritur à subditi acceptatione, sed ab excellentia autoritatis quam superiores habent in subditos; nam sicut in naturalibus oportuit ut per quandam necessitatem moverentur inferiora à suis superioribus ad suas actiones naturales, puta corpora sublunaria à cælestibus, per excellentiam naturalis virtutis divinitus illis communicatæ; ita in rebus humanis oportet quod inferiores per voluntatem moveantur à suis superioribus, secundum quandam necessitatem moralem, in qua consistit obligatio legis, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 5. his verbis: *Obediens movetur ad imperium præcipientis, quadam necessitate justitia, sicut res naturalis movetur ex virtute sui motoris, necessitate natura*: Ergo obligatio legis non pendet à consensu seu acceptatione populi.

32. Confirmatur ampliùs: Valde inefficax & penè inutilis esset potestas Legislatoris, si non posset cogere subditos ad acceptandam, & observandam legem justam & utilem. Imò nisi lex cogeret subditos, & obligationem induceret, absque dependentia ab eorum approbatione & acceptatione, subditi que possent dissentire, esset bellum utrinque justum; nam & Prælatus justè exigeret obedientiam & observationem legis, & subditi justè resisteret, cum acceptatio legis ejus arbitrio commissa esset: Sed hæc videntur absurda & inconvenientia: Ergo &c.

33. Advertendum est tamen, quod si populus aut major & sanior pars illius, non acceptet legem promulgatam, Princeps prudenter ager, regulariter loquendo, si legem abroget, vel saltem suspendat, ad evitandos tumultus & rebelliones, aliaque gravia inconvenientia, nam ut Proverb. 3. dicitur: *Qui nimis emungit, elicit sanguinem*. Dixi, *regulariter loquendo*, nam si ex abrogatione aut suspensione legis, graviora sequantur inconvenientia, prudentiùs ager, si non abroget vel suspendat eam: v. g. si ex abrogatione vel suspensione legis, maximè enervaretur autoritas Principis apud subditos, ita ut congruè illos gubernare non posset, vel si res præcepta esset majoris momenti quàm carentia prædictorum inconvenientium, prudenter ager Princeps non abrogans, aut non suspendens talem legem.

34. Notandum est etiam, quod quando Princeps, videns aut sciens subditos legem suam non servare, non punit aut reprehendit eos, cum possit, tacitè legis obligationem auferre videtur. Ad quod nonnulli dicunt sufficere duos aut tres actus factos contra legem, sciente Principe, & non puniente, cum possit. Sunt etiam qui asserunt, non esse necessarium hos actus fieri in præsentia Principis, aut eo sciente, sed satis esse fieri scientibus ejus ministris, in curiis supremis, aut Episcopis, si lex fuerit Pontificia.

Tom. III.

A Tertiò observandum est, quod quando major pars populi non acceptat nec observat legem, minor pars quæ remanet, potest licitè majori se conformare, non acceptando, nec observando eam; ita ut quamvis primi qui non acceptaverunt legem justam, peccaverint non acceptando & non servando illam, & similiter illi qui eos primò secuti sunt; postquam tamen res pervenit ad eum statum, quod major pars populi non acceptet nec observet legem, tunc minor pars excusatur non acceptans nec observans; quia tunc Princeps censetur, moraliter loquendo, non velle obligare minorem partem populi, cum illa minor pars habeat sufficientem causam excusationis, videns majorem partem non acceptare legem; ac proinde tunc Princeps, vel virtualiter abrogat legem pro illa minori parte, vel saltem virtualiter dispensat cum illa.

§. II.

Solvuntur objectiones.

O Bjectiones primò: Cap. *In istis* dist. 4. refertur quedam sententia Augustini lib. 1. de vera religione cap. 31. sic dicentis: *Leges statuuntur, cum promulgantur; firmanur, cum moribus utentium approbantur*: Ergo quantumcumque leges instituantur & promulgantur, nondum habent firmitatem & robur obligandi, donec à populo acceptentur. Unde in lege, *De quibus*, nondum ff. de legibus, sic dicitur: *Ipsa leges non alia de causa nos tenent, quam quod judicio populi receptæ sunt*. Et Aristoteles lib. 2. politic. cap. 6. in fine dicit, legem nullam vim habere ut sibi pareatur, nisi ex more, id est ex consuetudine & acceptatione populi.

Ad testimonium Augustini respondeo primò, illa verba non inveniri in Augustino, sed fuisse à Gratiano addita.

Respondeo secundò, quod autoritas illa magis nobis favet quàm noceat, nam si leges instituantur quando promulgantur, sicut promulgantur independenter ab acceptatione populi, sic instituantur & obligant in actu secundo, independenter à tali acceptatione, cum hujusmodi obligatio in actu secundo, per modum proprietatis à lege promulgata oriatur. Cum autem dicitur in eadem autoritate, quod leges moribus utentium firmanur, non significatur, quod ab illis habeant vim obligandi, vel dependenter ab eis, sed sensus est, quod cum priùs habuerint eam independenter ab illis, roboratur hæc vis moribus utentium, & confirmatur per usum, quatenus per eum remouentur à periculo abrogationis alioquin futuræ, Principe cedente nimia resistentiæ, vel contrariâ consuetudine præscribente. Unde ibidem subditur: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnulla leges hodie abrogata sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur*.

Ad secundum desumptum ex lege *De quibus*, respondeo id solùm esse verum de legibus non datis à Legislatore supremo & independente, sed dependente à consensu populi, legum approbationem sibi reservantis.

Ad locum verò Aristotelis dico, solùm velle illis verbis legem non habere vim obligandi, si per contrariam consuetudinem fuerit abrogata. Vel, ut alij interpretantur, Aristotelem ibi loqui non de vi obligativa legis, quam supponitur habere ex Legislatoris voluntate, sed de assuetudine &

Y y ij

facilitate eam servandi, quæ comparatur multo-
rum actuum frequentatione, quæ longum tem-
pus requirit. Est enim ibi Philosophi scopus,
ostendere non esse facile leges mutandas, ne per
hujusmodi frequentem mutationem subditi as-
suescant superiori non parere, cui facile parere
assuevimus ex more, qui ex frequentatis acti-
bus acquiritur.

40. Objicies secundò: Lex cui tota communitas re-
pugnat, non expedit bono communi, imò vergit
in damnum illius, & propter populi rebellionem
& tumultum, magnum ex illa incommodum ori-
tur: Ergo cum lex non obliget, nisi conducatur ad
bonum commune, imò veram rationem legis non
habeat, si ad bonum commune non ordinetur,
ut disp. 1. art. 2. ostensum est, lex cui tota com-
munitas repugnat, non obligat ob defectum con-
sensûs & acceptationis populi.

41. Respondeo, dato Antecedente, negando Con-
sequentiam. Esto enim lex cui tota communitas
repugnat, & reddita est inutilis & periculosa pro-
pter difficultatem eam servandi, non obliget,
nego tamen eam non obligare ex defectu con-
sensûs & acceptationis populi; nam adhuc stan-
te difficultate & populi repugnantia, posset su-
perior legis observantiam urgere, quamvis non
deberet, quando major pars communitatis repu-
gnat. Ratio ergo cur lex in eo casu non obliget,
sumitur ex eo quod tunc Princeps virtualiter de-
rogat ipsi legi; unde potius voluntas Principis
reddit tunc legem invalidam, quam non acce-
ptatio populi, quæ tantum occasionaliter dicitur
illam abrogare.

42. Objicies tertio: Consuetudo potest abrogare
legem, ut communiter Jurisperiti docent: Ergo
per non acceptationem potest lex non obligare.
Consequentia patet, quia non acceptatio populi
æquivaleret consuetudini, cum consuetudo abro-
gativa legis nihil aliud sit quam quædam non ac-
ceptatio legis jam obligantis, & nondum fir-
mata.

43. Respondeo, consuetudinem non habere vim
abrogandi legem, nisi sit legitime præscripta:
non præscribitur autem legitime, quando resistit
& refragatur præscriptioni ille cuius interest. At-
que ita populus non præscripsit neque acquisivit
sibi jus non parendi legibus, nisi acceptentur;
cum Legislatores huic usui sæpissimè resistant,
subditosque adigant ad legum acceptationem.

44. Objicies quartò: Legislator civilis accipit po-
testatem legislativam à Republica: Ergo depen-
dent à consensu illius leges fert, subindeque
leges civiles sub hac tacita conditione feruntur,
ut vim habeant, si fuerint acceptatæ & usu rece-
ptæ. Quod confirmari potest exemplo Romano-
rum, apud quos referente Alexandro ab Alexan-
dro lib. 6. dierum genial. cap. 16. non antea le-
ges obligabant, quam fuissent à populo acce-
ptatæ.

45. Respondeo, concesso Antecedente, negando
Consequentiam, nam semel à populo in Princi-
pem translatà potestate legislativâ, penes ipsum
tantum est leges condere, iisque populum obli-
gare, independenter ab ipsius consensu & acce-
ptione. Nec ullum fundamentum est asserendi,
populum sub hac conditione, ut leges vim ha-
beant, si fuerint acceptatæ, & usu receptæ, suam
potestatem legislativam in Principem transfuisse;
præsertim cum talis conditio valde debiliter
obedientiam & subordinationem subditorum er-
ga superiorem, quæ ad rectam gubernationem

maximè necessaria est, ut passim docet Aristote-
les in libris Politicorum. Unde licet populus Ro-
manus initio sub hac conditione suam potesta-
tem in legislatores transtulisset, ideoque tunc
temporis eorum leges antea non obligarent,
quam à populo acceptatæ fuissent, postea tamen
idem populus totam suam potestatem transtulit
in Legislatores & capita Reipublicæ, eaque sine
ulla limitatione usi sunt.

D. Thomas hic art. 4. explicat divisionem le-
gum humanarum ab Isidoro traditam, & discrimen
quod inter jus gentium & jus naturale repe-
ritur. Verum quia de primo sufficienter egimus
suprà disp. 1. art. 3. & de secundo dicemus in
Tractatu de quatuor virtutibus cardinalibus, cum
de jure, quod est objectum iustitiæ, differemus,
ab utraque quæstione in presenti abstinemus, ne
eadem sæpius repetamus. Unde fit

DISPUTATIO V.

De potestate legis humane.

Ad quæstionem 96. D. Thomæ.

Consideratà existentia & quidditate legis
humane, variisque ejus qualitatibus &
conditionibus, superest ut de ejus pote-
state differamus, & ad quæ, & quos, illa obligare
possit, breviter declarem.

ARTICVLVS I.

Utrum lex humana possit obligare ad actus
internos?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententiæ.

PRO intelligentia & resolutione hujus difficul-
tatis, notandum est, illam procedere non solum
de actibus internis secundum se, id est quatenus
nullo modo connectuntur cum externis, qui sunt
purè interni, sed etiam de iis, ut cum externis
connexionem habent. Duplitter autem potest
connecti actus internus cum exteriori, primo ut
causa & forma illius, quæ ratione volitionis
efficax furandi connectitur cum furto exteriori,
& hæc connexio est per se. Secundo modo etiam
connectitur per se, saltem ut conditio necessariò
requisita ad substantiam actus exterioris in gene-
re moris consideratam. Hoc modo attentio con-
nectitur cum oratione vocali, & dolor internus
cum confessione sacramentali, & intentio bapti-
zandi cum actione externa baptizantis; non enim
est vera oratio exterior in genere moris conside-
rata, nisi procedat ex aliqua attentione; nec vera
confessio sacramentalis, quæ non procedit ex do-
lore interno; nec vera actio baptizandi, quæ ex
intentione ministri non sequitur. Est autem ma-
nifesta differentia inter actus primi & secundi
generis, nam actus primi generis sufficienter ma-
nifestantur per exteriores; quis enim non videat
volitionem furandi manifestari per furtum exte-
rius? Actus verò secundi generis non sufficienter
manifestantur per actus exteriores, recitatio